

İSLAMİYET'İN KABULÜYLE TÜRKLERİN SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYATLARINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİMLER

- İnsanlık tarihi kadar eski dönemlere uzanan dinî inançlar, tarihin her evresinde de varlığını hissettirmiştir.
- Toplumsal hayatta önemli yer tutan inançlar sadece toplumsal hayatı etkilemekle kalmamış aynı zamanda insanların kaynaşması, dayanışması ve bütünleşmesinde son derece önemli rol oynamıştır.

İslamiyet Öncesi Dönemde Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatlarının Temel Özellikleri

- İslamiyet öncesi Türk kültürünün oluşumunda yer şekilleri ve iklim gibi coğrafi unsurlar büyük önem taşımaktadır.
- Bu unsurlar Türk milletinin yaşayışında, düşünce tarzında, dinî yapısında, dünya görüşünde ve geleneklerinde etkili olmuştur.
- Türkler yaşadıkları coğrafya nedeniyle eski çağlarda Batı Asya ve Doğu Avrupa bozkırlarında bulunduklarından dolayı ilk kültür ve medeniyetleri de **bozkır kültürü** olarak adlandırılmıştır.
- Araştırmacılara göre Bozkır (Türk) kültürü at ve demir üzerine kurulmuştur.
- Türkler için at ve at yetiştiriciliği, yaşamın ayrılmaz bir parçası olmuştur.
- Konar-göçer hayat süren Türkler, geniş bozkırlarda hayvancılık yaparken atı hem ulaşımda hem de sürüleri yönetmede en büyük yardımcı olarak kullanmışlardır.
- At sevgisi sanata yansımış, halı ve kilimlere at figürleri işlenmiştir.
- Ata rahat binebilmek için pantolon giymişlerdir.

Türkler'de At Kültürü

- Türklerde sosyal yapı, aileden başlayarak millete kadar uzanır. "**Kanun**" yerine "**töre**" ifadesinin kullanıldığı Türk toplumunda, geniş bozkırlarda yaşamının gerektirdiği sürekli savunma durumu nedeniyle askerlik bir yaşam biçimi olarak kabul edilmiştir.
- Her birey, gerektiğinde savaşabilecek şekilde yetiştirilmiştir.
- Atalarına ve ölülerine büyük önem veren Türkler, İslam öncesinde özellikle hükümdarlarını kurgan adı verilen anıt mezarlara defnetmişlerdir.

- Eski Türklerde bozkır kültürü ve konargöçer kültür yapısı nedeniyle özellikle Hun ve Göktürk dönemlerine kadar çok fazla mimari eser olmasa da evlerin bu dönemde daha ziyade kerpiçten yapıldığını söylemek mümkündür.
- Uygurlar dönemiyle birlikte Orta Asya'da (Türkistan) evler, tapınaklar ve şehirler inşa edilmeye başlanmıştır.
- Türkler bu dönemde genellikle kurdukları kasabalarda binalarını daha çok çamur ve toprak tan (kerpiç) yapmış, bazı Türkler ise ahşap meskenler inşa etmişlerdir.
- Asya Hun Devleti ve Göktürklerde hükümdarlar ve beyler "otağ" adı verilen büyük çadırlar kullanırken Uygurlarda saraylar kullanılmıştır.
- Bozkır kültüründe günlük kullanılan eşyaların üzerindeki motifler, dönemin sanat anlayışının temelini oluşturmuştur.
- Bu dönemde yapılan halı, kilim, kemer tokası, kılıç kabzası, at koşum takımı gibi taşınabilir eşyalar üzerinde hayvan motifleri görülmektedir.
- Türkler bu motiflerdeki hayvanlara farklı anlamlar yüklemiştir. Örneğin aslan ve kartal gücü, kurt özgürlüğü, kaplumbağa ise sonsuzluğu sembolize etmiştir.

Türklerde Çadır (Otağ) Kültürü

- Bozkır kültüründe renkli taş ve gümüş kakmacılığı, kuyumculuk, çadırcılık, halı ve kilim dokumacılığı oldukça ileri bir düzeydedir.
- Bu dönemde yapılan **Pazırık halısı** dünyanın bilinen en eski halısıdır.

Türklerde Halıcılık (Pazırık Halısı)

- İslamiyet öncesi döneme ait sanatsal ürünler arasında resimler ve özellikle Uygurlar döneminde görülen minyatürler bulunmaktadır.
- Destanların Türk edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bilinen en eski Türk destanlarından biri, **Asya Hun Devleti** Dönemi'nde ortaya çıkan **Oğuz Kağan Destanı'dır**. Bazı kaynaklara göre bu destanda, Mete Han'ın hayatı efsanevi bir dille anlatılmıştır.
- **Ergenekon Destanı'nın** **Göktürkler** döneminde

- **Türeyiş ve Göç Destanları**nın ise **Uygurlar** döneminde ortaya çıktığı kabul edilmektedir.
- Destanların yanı sıra yazılı kaynaklar da İslamiyet öncesi Türk edebiyatının önemli eserleri arasında yer alır.
- **Göktürk alfabesiyle** yazılan **Orhun Kitabeleri** ve Uygur alfabesiyle yazılan **Karabalsagun Kitabeleri** **Türklerin ilk yazılı kaynakları** arasındadır.
- Göktürkler döneminde dikilen Orhun Kitabeleri, ilk Türk alfabesinden günümüze ulaşabilen en değerli eserlerdir.
- 38 harfli Göktürk alfabesi, bazı değişikliklerle Bulgarlar, Hazarlar, Peçenekler gibi farklı Türk toplulukları tarafından da benimsenerek Türkistan'dan Avrupa'nın içlerine kadar yayılmıştır.
- Uygurlar bilime büyük önem vermişlerdir. Bu dönemde **kâğıt** ve tahta kalıplardan yararlanarak **matbaayı** kullanan Uygurlar, mabetlerinde kütüphaneler kurmuşlardır..

Uygur Matbaası

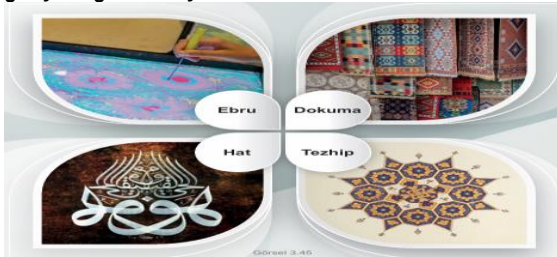
İslamiyet'in Kabulünden Sonraki Dönemde Türklerin Sosyal ve Kültürel Hayatlarının Temel Özellikleri

- Türklerin geniş bir coğrafyada yaşamaları ve farklı dinlerle temas hâlinde olmaları, çeşitli din ve inançları benimsemelerinde etkili olmuştur.
- İslamiyet'ten önce Türklerde en yaygın din Gök Tengri inancıydı.
- Türklerin Müslümanlarla ilk temasları Hz. Ömer zamanında gerçekleştirilen fetihlerle başladı.
- Ancak Türklerin toplu olarak İslamiyet'i kabul etmeleri ve Türk-İslam devleti kuracak çoğunluğa ulaşabilmeleri üç asırlık bir zamanı buldu.
- Emevî idarecilerinin kendilerinden olmayan Müslümanları önemsememeleri Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasını geciktirdi.
- Abbâsîler ise Emevîlerden farklı olarak eşitlik ve adalet politikasını uyguladı.
- 751 yılında Müslümanlarla Çinliler arasında **Talas Savaşı** yapıldı. Türkler bu savaşta Müslüman Arapları destekledi.
- Savaş sonrasında Türkler kitleler hâlinde Müslüman olmaya başladı.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinde

- Gök Tengri inancında İslamiyet'e benzer yönlerin bulunması da etkili olmuştur.
- Gök Tengri inancında
 - tek Tanrı'nın varlığına inanılması,
 - ölümden sonra hayat,
 - cennet ve cehennem anlayışı gibi İslamiyet'e benzeyen özelliklerin bulunması Türklerin Müslüman olmalarını kolaylaştırmıştır.
- Türklerin İslamiyet öncesi inanışlarında, temizlik ve ahlak anlayışı, adak ve kurban kesme geleneği İslamiyet ile benzerlik göstermektedir.
- Türkistan'da kurulan ilk Türk devletlerinde ki Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi (düşüncesi) ile İslam'daki cihat anlayışı birbirine benzemektedir.
 - ❖ **Bu benzerlikler de Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında etkili olmuştur.**
- ✓ İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler şehirler kurmuş olsalar da halkın büyük bölümü konargöçer hayata devam etmiştir.
- ✓ İslamiyet öncesinde olduğu gibi bu dönemde de Türkler boylar hâlinde yaşamıştır.
- ✓ Konargöçer hayatın en önemli gelir kaynağı hayvancılıktı.
- ✓ Hayvan yetiştiriciliği açısından en çok tercih edilen hayvan atı.
- ✓ Halkın bir kısmı tarımla uğraşırken şehirlerde esnafılık da yaygın bir geçim kaynağıydı. İpek Yolu üzerindeki **Semerkant, Buhara, Taş kent, Balasagun** gibi kentlerde ise ticaret gelişmişti.
- ✓ İslamiyet'in kabulünden sonra Türkler, Arap ve İran kültüründen etkilenmiştir.
- ✓ Bu etkileşim, Türklerin isimlerine ve hükümdar ünvanlarına da yansımıştır.
- ✓ Türk-İslam devletlerinde öncelikle hükümdarlar ve âlimler Arapça ve Farsça isimler kullanmaya başlamış, ardından halk da bu geleneği benimsemiştir.
- ✓ Ancak Türkçe isimler ve ünvanlar tamamen terkedilmemiştir.
 - ❖ **Örneğin** İslamiyet'i kabul eden ilk Türk hükümdar olan Satuk Buğra Han, adının başına "**Abdülkerim**" ismini eklemiştir
- VII. yüzyılın sonlarında Türklerin Karahanlılar dinî ve sivil yapılarını bezemeye önem vermişlerdir.
- Yapılarda heykel ve tasvir yapma ya saklandığı için ciddi arayış içine girmişler ve Türk İslâm sanatının temelini atmışlardır.
- Bu sanat dalının oluşumunda cebir ilmine hâkim olan âlimlerinin önemli etkisi ve katkısı olmuştur.
- **Karahanlı hükümdarları matematik, geometri** alanında uzman olan âlimlere soyut ama bir o kadar sanatsal, ihtişamlı bezemeler yaptırmışlardır.

- Bunun sonucunda geometrik şekillerden meydana gelen çok farklı bezemeler üretilmiştir.
- Karahanlı devri bezemeleri cebir ilmi esaslı üzerinde kurulan bir sanat olmuştur.
- Geometrik bezemelerin yanında bitkisel bezemeleri de geliştirilmiştir.
- İslamiyet ile tanışmasıyla birlikte sanat ve mimaride yeni bir dönem başlamıştır.
- Özellikle Uygurlardan kalan tapınaklar camilere dönüştürülmüştür.
- Ancak bu yapılar, cemaatle birlikte ibadet etmek için yetersiz kaldığından büyük camiler inşa edilmeye başlanmıştır.
- İslamiyet'in kabulüyle birlikte Türkler, kurgan mezar yapımını bırakmışlardır. Bu geleneği İslam mezar anlayışına uyarlayarak İslam kültürüne türbe mimarisini kazandırmışlardır.
- Türbeler; genellikle sahabeler, İslam âlimleri ve hükümdarlar adına inşa edilmiştir.
- Müslüman Türk hükümdarları Türkistan'da İslam dinini iyi bir şekilde öğretmek amacıyla ciddi girişimlerde bulunmuşlardır.
- İslamiyet'in ilk yatılı üniversiteleri kabul edilen **medreseleri** inşa etmişlerdir.
- Bu medreseler, Türk-İslam devletlerinde birçok alanda dünyayı etkileyen âlimlerin ve bilim insanlarının yetişmesine olanak sağlamıştır.
- Türk-İslam devletleri, ticaret yolları üzerinde **ribatlar (kervansaraylar)** inşa ederek kervanların güvenliğini sağlamayı ve ticari hayatı canlı tutmayı hedeflemiştir.
- Müslüman Türk hükümdarları genellikle saraylar da yaşamış ve ülkelerinde **kervansaray, hamam, cami, medrese, hastane** gibi sosyal tesisler inşa etmişlerdir.
- **Bu tesislerin giderleri vakıflar aracılığıyla karşılanmış ve böylece Türk vakıf geleneğinin temellerini atmıştır.**
- İlk Türk devletlerinde yaygın olan **dokumacılık, taş oymacılığı, minyatür, ebru, kuyumculuk** gibi el sanatları, İslamiyet'in kabulünden sonra da varlığını sürdürmüştür.
- Bu dönemde Arap kültürünün etkisiyle Türklerde **hat (hüs-n-ü hat)** ve **tezhip** gibi el sanatları da gelişme göstermiştir.

- İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde edebiyat alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır.
- İslamiyet öncesinde yaygın olan **destan, efsane** ve **hikâye** gibi sözlü edebiyat unsurları, Türk-İslam devletlerinde de devam etmiştir.
- **Dede Korkut hikâyeleri** ve **Satuk Buğra Han destanı** buna örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca bu dönemde, destanlara benzerlik gösteren menkıbeler de dilden dile aktarılmaya başlamıştır.

Bilgi Notu

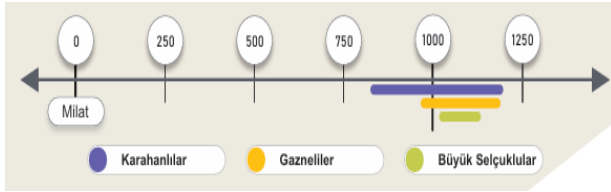
Menkıbeler, din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâyelerdir.

- ❖ İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde yazılı edebî eserler yaygınlaşmıştır.
- Karahanlılar Dönemi'nde **Yusuf Has Hâcib** tarafından yazılan **Kutadgu Bilig** ve **Kaşgarlı Mahmud** tarafından yazılan **Divanü Lügati't-Türk** ilk Türk-İslam eserleri arasında yer almaktadır.
- **Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig** adlı eserini Karahanlı hükümdarlarından Uluğ Kara Buğra Han adına yazmıştır. Balasagun'da yazmaya başladığı eseri, Kaşgar'da tamamlamıştır.
- Kutadgu Bilig, "**mutluluk veren bilgi**" anlamına gelmektedir.
- Kitap, devlet yönetiminin nasıl olması gerektiği konusunu ele alır.
- Devletin doğru şekilde yönetilmesinin ülkeye ve halka mutluluk getireceğine inanıldığı için eser bu ismi almıştır.
- Hükümdarlara ve gelecek nesillere öğütler vermesi bakımından Kutadgu Bilig, Orhun Kitabeleri ile benzer özellikler taşımaktadır.
- Karahanlı Dönemi'nden kalan ikinci önemli eser, Türkçenin bilinen ilk sözlüğü olan ve **Kaşgarlı Mahmud** tarafından yazılan **Divanü Lügati't-Türk**'tür.
- Bu eser, hem Araplara Türkçe öğretmek hem de Türkçenin söz varlığı, anlatım özellikleri ve kültürel zenginlik açısından Türkçenin Arapçadan zengin bir dil olduğunu göstermek amacıyla yazılmıştır.
- Eserde Türkistan'daki Türk boylarının lehçelerinden örnekler verilmiş ve Türklerin yaşamı hakkında önemli bilgiler sunulmuştur.
- İslamiyet'in kabulünden sonra Türklerde Arapça ve Farsçanın etkileri görülmeye başlanmıştır.
- Bu dönemde Arapça ve Farsça kelimeler Türkçeye girmiş olsa da Türkçe konuşulma ya devam etmiştir.
- İlk Türk-İslam devleti olan Karahanlılar, resmî dili Türkçe olarak benimsemiştir.

- Gazneliler ve Büyük Selçuklular ise resmî yazışmalarda ve edebî eserlerde daha çok Arapça ve Farsçayı tercih etmiş, ancak sarayda ve halk arasında Türkçe konuşulmaya devam edilmiştir.
- Alfabe olarak Karahanlılar hem Uygur alfabesini hem de Arap alfabesini kullanmıştır.
- Gazneliler ve Büyük Selçuklular ise Arap alfabesini benimsemişlerdir.

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ

- Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklular, ilk Müslüman Türk devletleri arasında yer almaktadır.
- Bu dönemde Türklerin sosyal ve kültürel hayatında meydana gelen değişimlerin etkisi günümüze kadar devam etmiştir.
- Bu dönemden kalan mimari eserler, sanat örnekleri ve kitaplar günümüz kültürel yapısının oluşmasında oldukça önemli yere sahiptir.

Karahanlılar (840-1212)

- Karahanlılar, Türkistan'daki Karluk, Yağma ve Çiğil Türkleri tarafından Balasagun merkezli olarak kurulmuştur.
- Bilinen en eski hükümdarı Bilge Kül Kadir Han'dır.
- Karahanlı hükümdarlarından Satuk Buğra Han'ın İslamiyet'i kabul etmesiyle Karahanlılar ilk Müslüman Türk devleti olmuştur.
- Karahanlıların Müslüman olmasıyla birlikte İslamiyet, Maveraünnehir ve Türkistan'da hızla yayılmıştır.
- Bu dönemde Semerkant, Buhara, Kaşgar gibi önemli şehirler, İslam tarihinin önemli kültür merkezleri hâline gelmiştir.
- Taht kavgaları nedeniyle Doğu ve Batı Karahanlılar olmak üzere ikiye ayrılan devlet 1212'de yıkılmıştır.
- **Karahanlılar Dönemi'nin sosyal ve ekonomik hayatı seyahatnamelerde şu şekilde ifade etmiştir:**
 - Türkistan, geniş bir imparatorluk ve muktedir bir hükümdarlığın yer aldığı emsalsiz bir ülkedir.
 - Dünyanın göz bebeği, yeryüzünün süsüdür. Gerçek bir Türk yurdu.
 - Dağların da ceylanlar seker, ormanlarında aslanlar kükrer.
 - Türkistan, alabildiğince geniş bir ülkedir. Çok eskilerden beri kahramanların mekânıdır ve şanlı bir şöhrete sahiptir.

- Türkistan halkı, kesinlikle toprağı ekip biçmekle uğraşmayan göçmenler ve çobanlardan oluşur.
- Otların tabii olarak büyüdüğü meralardan başka yeşil alan yoktur.
- ❖ Kaşgarlı Mahmud'un **Divanü Lügati't-Türk** adlı eserinde yer verdiği harita, tarihteki **ilk Türk dünya haritası** olması açısından büyük bir değer taşır.
- Kaşgarlı Mahmud, kitabında haritasını yeryüzünün şekli gibi daire biçiminde çizdiğini belirtmiştir.
- Onun bu haritayı yuvarlak şekilde çizmesi ve bunu dünyanın biçimiyle açıklaması, 11. yüzyıl da Türklerin dünyanın yuvarlak olduğunu bildiklerini göstermektedir.
- Haritada, Türk boylarının yerleşim alanları ile Türklerle ilişki içinde olan yabancı ülkeler ve topluluklar gösterilmiştir.
- Kaşgarlı Mahmud bu eserinde aynı zamanda Türklerin kullandığı **On İki Hayvanlı Türk Takvimi** hakkında da bilgiler vermiştir
- ❖ **Yusuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig** adlı eserinde dönem hakkında önemli bilgiler vermiştir.
- Türklerde kut anlayışının İslamiyet'in kabulünden sonra da devam ettiğine, yöneticilerin halka halkın da yöneticilere karşı sorumluluklarının bulunduğu bu eserden ulaşılabilmektedir

Gazneliler (963-1187)

- Adını başkenti Gazne şehrinden alan Gazneliler, **Alp Tigin** adındaki bir Türk komutan tarafından kurulmuştur.
- Bugünkü Afganistan topraklarında kurulan bu devlet, en geniş sınırlarına **Gazneli Mahmud** döneminde ulaşmıştır.
- **Sultan** ünvanını kullanan ilk Türk hükümdarı olan Gazneli Mahmud, Hindistan'a yaptığı 17 seferle İslamiyet'in bu bölgede yayılmasını sağlamıştır.
- ❖ **Gazne kenti ve Gaznelilere seyahatnamelerde şu şekilde değinilmiştir:**
 - Gazne'nin havası temiz, suları tatlıdır.
 - Burada hastalıklar çok azdır.
 - Topraklarında yılan, akrep ve zehirli haşerat bulunmaz.
 - Bu şehirden kahraman insanlar çıkmış, İslamiyet'i ve tahtı cesaretle savunmuşlardır.
 - Sebüktekin'in oğlu Mahmud'un Hindistan 'a düzenlediği muzaffer seferler sonunda İslam dini bu büyük topraklara girmiştir.
- Gazneliler devri siyasi bakımdan olduğu gibi kültürel bakımdan da parlak geçmiştir.

- Gazneli hükümdarları saraylarında devrin en büyük şairlerini, âlimlerini ve bilim insanlarını topla maya çalışmışlardır.
- Ayrıca bu şairlere, âlimlere ve bilim insanlarına hürmet göstermişlerdir.
- Gazneli Mahmud, dönemin önemli bilim insanlarından olan **Bîrûnî**'yi sarayına çağırmış ve Bîrûnî'nin bilimsel çalışmalarını desteklemiştir.
- Gazneli hükümdarları mimari faaliyetleriyle de dikkat çekmiştir.
- Sultan Mahmud ve Mesut büyük inşaa faaliyetlerinde bulunmuş olmalarına rağmen bu eserlerden çok azı günümüze ulaşmıştır.
- Gazneli Mahmud'un ardından tahta geçen oğlu Mesut döneminde Gazneliler, Selçuklularla mücadele etmiştir.
- 1040 yılında gerçekleşen **Dandanakan Savaşı**, Selçukluların zaferiyle sonuçlanmıştır.
- Bu yenilgi sonrası zayıflayan Gazneliler, 1187 yılında yıkılmıştır.

Büyük Selçuklular (1040-1157)

- Devlet, ismini Tuğrul Bey'in dedesi **Selçuk** Bey'den almıştır.
- Tuğrul Bey, Gazneliler ile yapılan Dandanakan Savaşı'nı kazanarak **Merv, Dandanakan, Semerkant, Buhara, Nişabur, Rey** ve çevresinde Büyük Selçuklu Devleti'ni kurmuştur.

❖ Seyahatnamelerde devletin kurulduğu coğrafya ve bu dönem hakkında şunlar yer almıştır:

- Selçuklu hanedanının güneşi, Maveraünnehir'in ufukunda doğmuş ve doğuya ve batıya doğru yayılmıştır.
- İslamiyet'ten önce de bu topraklar, Türk hükümdarlarının hâkimiyetindeydi.
- Bu devlet, kimsenin sataşmaya cesaret edemeyeceği, okların ulaşamayacağı kadar güçlüydü.
- İslam dini bu topraklara girdiğinde iman nuruyla kandiller ışıladı, köyler camiler ve mescitlerle süslendi.
- Ardından **medreseler, ribatlar ve zaviyeler** kuruldu.
- Vakıflarla donatılan bu topraklarda âlimlerin sayısı arttı.

- Bu âlimler İslam hukuku, hadis ve temel İslami konularla ilgili önemli eserler kaleme aldılar.
- Tuğrul Bey Dönemi'nde, bugünkü İran ve Suriye'nin büyük bir kısmı Selçukluların hâkimiyetine girmiştir.
- Türkistan'dan gelen göçler sonucunda yeni bir yurt arayışı başlamış ve Anadolu hedef olarak belirlenmiştir.
- Bu süreçte Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans) ile askerî mücadeleler başlamıştır.
- Bu mücadelelerin en önemlilerinden biri olan **Pasinler Savaşı'nda (1048) Doğu Roma İmparatorluğu yenilgiye uğratılmıştır.**
- Bu savaş Selçukluların Doğu Roma İmparatorluğu'na karşı kazandığı ilk büyük zaferdir.
- Tuğrul Bey'den sonra tahta geçen **Sultan Alparslan** döneminde Selçukluların Anadolu yönündeki fetihleri hız kazanmıştır.
- 1071 yılında Doğu Roma İmparatorluğu ile yapılan **Malazgirt Savaşı** Selçuklular tarafından kazanılmıştır.
- ❖ Bu savaştan sonra
 - Türkler kitleler hâlinde Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır.
 - Büyük Selçuklular, en parlak dönemini Melikşah'ın hükümdarlığı sırasında yaşamıştır.
- Dönemin önemli yöneticilerinden biri olan **Nizamülmülk** hem Alparslan'a hem de Melikşah'a vezirlik yapmıştır.
- Melikşah'tan sonra oğulları arasında başlayan taht kavgaları nedeniyle zayıflayan devlet **Sultan Sencer**'in ölümünden sonrası kalmıştır (1157).
- Büyük Selçuklular, hâkim oldukları coğrafyada
- Türk-İslam kültürünü yansıtan önemli mimari eserler inşa etmişlerdir.
- Bu eserler arasında, vezir Nizamülmülk'ün katkılarıyla yapılan **Nizamiye Medreseleri** dikkat çekmektedir.
- Ancak, bu medreselerden günümüze herhangi bir örnek ulaşmamıştır.